

FÖRDJUPNING – Världshandeln i ständig förändring

Den friare världshandeln har under de senaste trettio åren haft positiva effekter på den globala ekonomin, och även gynnat Sverige. Sedan World Trade Organization (WTO) grundades 1995 har de genomsnittliga tullsatserna minskat trendmässigt, vilket har resulterat i ökad produktivitet och högre realinkomster i många länder. Minskade protektionistiska inslag har även resulterat i ändrade handelsmönster och att allt fler företag deltar i komplexa globala värdekedjor. Sedan den finansiella krisen har dock de protektionistiska inslagen ökat, vilket delvis kan förklara den lägre tillväxten i världshandeln. Den pågående handelskonflikten mellan USA och Kina är därmed en fortsättning på en trend av ökad protektionism det senaste decenniet. De senaste årens goda globala ekonomiska tillväxt har istället drivits av inhemsk efterfrågan som i sin tur har stöttats av en påtagligt expansiv penningpolitik. Om protektionistiska inslag dominerar framöver skulle den globala tillväxten dämpas och bli lägre än Riksbankens nuvarande bedömning. Efterfrågan på svensk export skulle då också minska.

Friare världshandel de senaste trettio åren

De senaste trettio åren har världshandeln fått en allt större betydelse för den globala ekonomin. Global export och import har vuxit som andel av global BNP, från strax under 40 procent 1990 till drygt 60 procent 2018 (se diagram 4:20). En utveckling mot mer multilaterala och regionala handelsavtal har spelat en stor roll för den gynnsamma utvecklingen.

I och med att avtalet General Agreement of Tariffs and Trade (GATT) 1995 övergick till World Trade Organization (WTO) ökade stödet för multilaterala handelsavtal och

minskade handelshinder. Ungefär samtidigt, 1993, upprättades den Europeiska Unionen (EU) som ersatte den Europeiska Gemenskapen (EG) och bildade världens största frihandelsområde. Unionen omfattar i dagsläget 28 medlemsländer.²⁵

Andra viktiga frihandelsavtal under senare år är exempelvis avtalen mellan EU och Kanada och mellan EU och Japan. Gemensamt för dessa två frihandelsavtal – som tillsammans ger europeiska företag tillgång till en marknad på över 150 miljoner människor – är att de innebär att tullarna avvecklas för de flesta varor.²⁶ Utanför Europa är värt att nämna frihandelsavtalet Trans-Pacific-Partnership (TPP) som antogs 2016 och som efter USA:s utträde 2017 övergick till Comprehensive and Progressive Trans-Pacific Partnership (CPTPP). Elva länder i Stilla-havsregionen ingår i frihandelsavtalet, som syftar till att sänka tullarna mellan länderna och även reducera andra handelsbegränsande åtgärder.

De multilaterala och regionala handelsavtalen har gjort att den genomsnittliga globala tullsatsen har minskat, från omkring 14 procent 1990 till uppskattningsvis strax över 5 procent idag (se diagram 4:21). De senaste åren har dock tullarna – på grund av USA:s och Kinas genomförda och planerade tullhöjningar 2018–2019 – stigit. Trots den pågående handelskonflikten mellan de två länderna är den genomsnittliga globala tullsatsen idag på låga nivåer i ett historiskt perspektiv.

Bland ekonomer råder det stor samsyn kring de positiva aggregerade effekterna av frihandel, till följd av ökad produktivitet, högre realinkomster och tillgång till ett större utbud av produkter och tjänster.²⁷ Men även om de

Diagram 4:20. Världshandel

Export och import av varor och tjänster som andel av global BNP, procent



Anm. Värdet för 2018 (prickad) baseras på data från IMF.

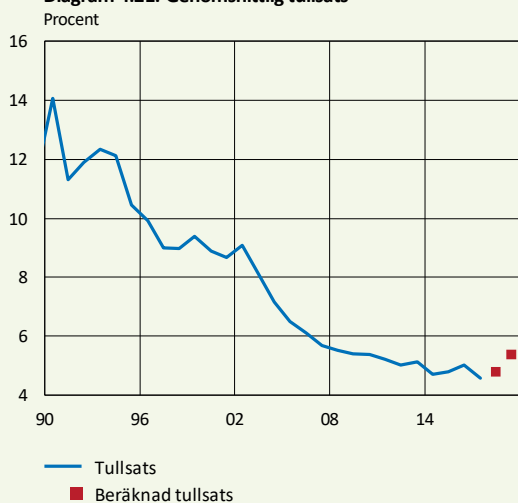
Källor: Världsbanken, OECD, IMF och Riksbanken

²⁵ Det inkluderar Storbritannien.

²⁶ Företag får dessutom bättre tillgång till ländernas marknader för offentlig upphandling och det ska också bli lättare att handla med tjänster.

²⁷ Se Melitz, M. (2003), "The Impact of Trade on Intra-Industry Reallocations and Aggregate Industry Productivity", *Econometrica*, vol. 71, nr 6, s. 1695-1725 och Melitz,

Diagram 4:21. Genomsnittlig tullsats



Anm. Importviktat genomsnitt av tillämpade tullsatser. Tullsatsen för 2018 och 2019 är beräknad genom att inkludera genomförda och planerade tullhöjningar i USA och Kina 2018–2019. I beräkningarna antas alla andra tullsatser vara oförändrade.

Källor: WITS (FN:s statistikmyndighet, UNCTAD, WTO och Världsbanken) och Riksbanken

långsiktiga effekterna generellt sett är positiva finns det fördelningseffekter mellan olika grupper på kortare sikt.²⁸ Vissa – ofta lågkvalificerade arbetstagare – kan missgynnas när företagens produktion flyttar utomlands eller när företag går i konkurs till följd av importkonkurrens, med lägre inkomster eller ökad arbetslöshet som följd. Även mindre frihandel har fördelningseffekter eftersom folk med lägre inkomster har kunnat köpa produkter billigare och gynnats av ett större utbud. Vid mindre frihandel blir produkterna istället dyrare och utbudet sjunker. Hur vinsterna och förlusterna av förändrad handel fördelas mellan olika grupper blir en ekonomisk-politisk fråga.

Ändrade handelsmönster och framväxten av globala värdekedjor

I takt med att de handelsbegränsande åtgärderna minskade, transportkostnaderna blev lägre och kommunikationstekniken blev mer avancerad ändrades även handelsmönstren. Många företag deltar nu i globala värdekedjor. Betydelsen av globala värdekedjor mäts ofta som summan

av utländskt förädlingsvärde i ett lands bruttoexport och exporten av insatsvaror som används till export till tredje land.²⁹ Samma insatsvaror och tjänster korsar därmed landgränser mer än en gång, varför bruttoexporten ”dubbelräknar” antalet transaktioner med omvärlden. Internationella studier lyfter fram flera positiva effekter av globala värdekedjor, som högre produktivitet, ökade investeringar och stärkt humankapital.³⁰

Särskilt för europeiska länder är globala värdekedjor viktiga, medan de har en mindre framträdande roll i till exempel USA (se diagram 4:22).³¹

Handeln i globala värdekedjor har planat ut sedan den finansiella krisen

Handeln i globala värdekedjor har planat ut under senare år och kan delvis förklara den relativt svaga handelstillväxten. Flera faktorer har troligtvis bidragit till det, exempelvis att handeln på grund av ökade protektionistiska inslag blivit mer begränsad, eller att företag har strukturerat om sina värdekedjor till följd av ökad osäkerhet.³² En annan förklaring kan vara att tekniken har utvecklats mot en mer automatiserad produktion och digitalisering, vilket minskar företagets incitament att utlokalisera delar av verksamheten till länder med lägre arbetskostnader. Istället kan produktionen av insatsvaror i större utsträckning ske på företagens hemmamarknader. Arbetsuppgifter och produktion återförs således till ursprungslandet. Det innebär att omfattningen och längden på de globala värdekedjorna minskar, och därmed även deltagandet i värdekedjor mätt som andel av exporten.³³

Tjänstesektorn är en del av globala värdekedjor

I flera länder har tjänstesektorn blivit allt viktigare för den totala produktionen, framför allt i utvecklade ekonomier. Numera ingår också tjänstesektorn i de globala värdekedjorna, och en majoritet av jobben inom exportsektorn kan kopplas till tjänstesektorn. Branscher som exempelvis transport, telekom och distribution stöttar tillverkningsindustrin med olika typer av tjänster.³⁴

I flertalet OECD-länder, men också i tillväxtekonomier som Kina, Indien och Indonesien, har exportsektorn även

M. och Ottaviano, G. (2008), ”Market Size, Trade, and Productivity”, *Review of Economic Studies*, vol. 75, s. 295-316.

²⁸ Se till exempel Goldberg, P.K. och Pavcnik, N. (2007), ”Distributional Effects of Globalisation in Developing Countries”, *Journal of Economic Literature*, vol. 45, nr 1, s. 39-82 och Ebenstein, A., Harrison, A., McMillan, M., och Phillips, S. (2014), ”Estimating the Impact of Trade and Offshoring on American Workers Using the Current Population Surveys”, *Review of Economics and Statistics*, vol.96, nr 3, s. 581-595.

²⁹ Förädlingsvärde är värdet av ett företags produktion minus värdet av använda insatsvaror, det vill säga företagets bidrag till BNP.

³⁰ Se IMF (2019), ”Trade Tensions, Global Value Chains, and Spillovers: Insights for Europe”, Department Paper No. 19/10.

³¹ Ca 70 procent av Europas export kan hänföras till globala värdekedjor. Motsvarande siffra för Amerika och Asien är 40 respektive 45 procent, se IMF (2019), ”Trade Tensions, Global Value Chains, and Spillovers: Insights for Europe”, Department Paper No. 19/10. Exakt hur mycket handel som är i globala värdekedjor är osäkert och

olika källor ger olika siffror. Men gemensamt för källorna är att landjämförelser tenderar att ge samma kvalitativa bild.

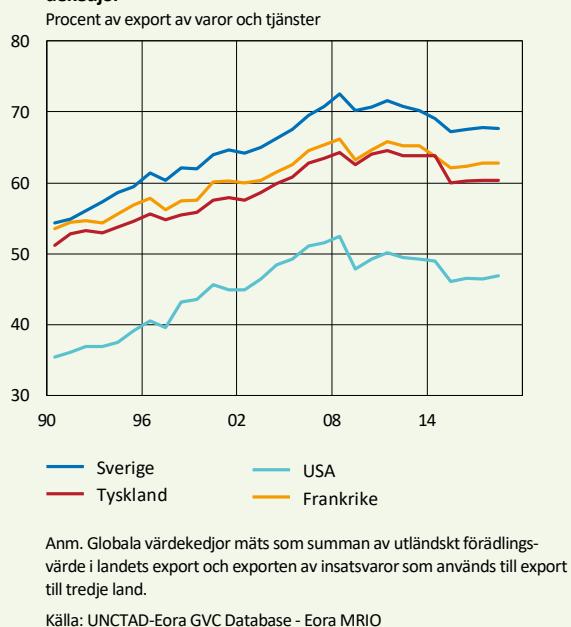
³² I ECB (2016) ”Understanding the Weakness in Global Trade – What Is the New Normal?”, ECB Occasional paper series, nr 178, och IMF (2017), ”Global Trade: What’s Behind the Slowdown?”, kapitel 2 i World Economic Outlook, ges ett antal förklaringar till varför handel i värdekedjor kan ha avtagit efter krisen. En är att logistikkedjor har blivit kortare till följd av ökad osäkerhet och kontrollbehov av företag. Andra faktorer har att göra med lokalisering av produktion nära slutmarknaden, delvis till följd av ökade regleringar och krav på lokalt innehåll.

³³ Se IMF (2019), ”Trade Tensions, Global Value Chains, and Spillovers: Insights for Europe”, Department Paper No. 19/10.

³⁴ Se OECD (2016), ”Global Value Chains and Trade in Value-Added: An Initial Assessment of the Impact on Jobs and Productivity”, OECD Trade Policy Papers, nr 190.

skiftat från lågkvalificerade arbetsuppgifter mot mer medel- och högkvalificerade arbetsuppgifter. Globala värdekedjor innebär också att sysselsättningen i de här länderna har skiftat från ren tillverkningsindustri till områden som forskning och utveckling, logistik och marknadsföring, vilka är aktiviteter som befinner sig i början respektive i slutet av värdekedjan. Aktiviteter i början respektive slutet av värdekedjan har för det mesta en hög andel av förädlingsvärde medan aktiviteter i mitten typiskt sett har lägre andel av förädlingsvärde. Aktiviteter i mitten av värdekedjan sker ofta i utvecklingsländer med låga kostnader, medan aktiviteter i början respektive slutet av värdekedjorna är vanligare för OECD-länderna.³⁵

Diagram 4:22. Andel av exporten förknippad med globala värdekedjor



De protektionistiska inslagen har ökat efter den finansiella krisen

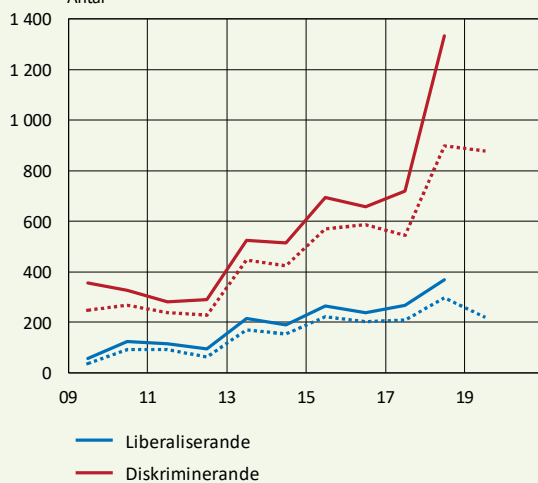
Efter den finansiella krisen 2008 då världshandeln föll kraftigt har tillväxten i den globala handeln mattats av.³⁶ Istället har en god inhemsk efterfrågan och en expansiv penningpolitik i många länder stöttat tillväxten. En orsak till avmattningen i världshandeln är att de protektionistiska inslagen har ökat. Tullarna är förvisso på historiskt låga nivåer idag, men andra handelshinder har istället ökat (se diagram 4:23).³⁷

Utöver dessa handelshinder kan ökad osäkerhet om den framtida handelspolitiken ha negativa effekter på tillväxten. Exempelvis har handelskriget mellan USA och Kina

lett till ökad osäkerhet, vilket förmodligen har påverkat konjunkturen negativt även om det är svårt att bedöma hur mycket. I en nyligen publicerad studie undersöks hur investeringarna bland amerikanska företag har påverkats av högre osäkerhet om den framtida handelspolitiken. Författarna till studien menar att den ökning i osäkerheten som uppmättes mellan 2017 och 2018 kan ha dämpat investeringarna i det amerikanska näringslivet med cirka en procent.³⁸

Om protektionistiska inslag ökar påtagligt framöver skulle det sammantaget leda till lägre produktivitet och minskad specialisering. Den globala tillväxten skulle dämpas och bli lägre än Riksbankens nuvarande bedömning.³⁹ Efterfrågan på svensk export skulle minska. Förekomsten av globala värdekedjor innebär att fler länder än de som inför de handelspåverkande åtgärderna troligtvis skulle drabbas. Inflationen skulle förmodligen – i alla fall på kort sikt – öka i de länder som inför åtgärder som gör importen dyrare.⁴⁰ Lägre tillväxt och högre inflation gör de penningpolitiska avvägningarna svårare.

Diagram 4:23. Handelspåverkande åtgärder av G20-länder



³⁵ Ibid.

³⁶ Världshandeln ökade dock relativt snabbt vissa år efter den finansiella krisen, exempelvis 2010 och 2017.

³⁷ Exempel på sådana åtgärder är regler för offentlig upphandling som är snedvridna, statligt stöd och försvarande av internationella transaktioner.

³⁸ Den skattade effekten avser nivån på investeringarna i det privata näringslivet, exklusive bostadsinvesteringar, ett år efter att osäkerheten om den framtida handelspolitiken ökat, se Caldara, D., Iacoviello, M., Moligo, P., Prestipino, A., och Raffo, A.

(2019), "The Economic Effects of Trade Policy Uncertainty", *International Finance Discussion Papers*, nr 1256.

³⁹ Vissa länder skulle – via förflyttning av produktionsanläggningar över gränser i syfte att undvika tullar – kunna dra nytta av ökad protektionism. Men den sammantagna effekten på den globala ekonomin bedöms ändå vara negativ.

⁴⁰ För effekter av globalt utbredd protektionism och effekter av bilaterala handelskrig, se fördjupningen "Ekonomiska konsekvenser av ökad protektionism" i Penningpolitisk rapport, april 2017.